

**РАЗВОЈ
СТАНОВНИШТВА
БЕОГРАДА
У ПОСЛЕРАТНОМ
ПЕРИОДУ**

ОПШТА РАЗВОЈНА ТЕНДЕНЦИЈА

На површини од 18.245 хектара, колико уже подручје Београда захвата, живи данас око 700.000 становника. У поређењу са бројним стањем непосредно после ослобођења, када је крајем 1944. године у Београду било настањено око 270.000 становника, ова цифра је два и по пута већа. То значи да се популација Београда у послератном периоду увећала просечно за око 18.800 становника годишње. Толико је пре сто година (1859. године) износило укупно становништво Београда. Кретање становништва Београда по појединим годинама од краја 1944. године до краја 1964. године показује табела 1.

Табела 1

Општи преглед кретања становништва Београда 1944. до 1964. године.¹

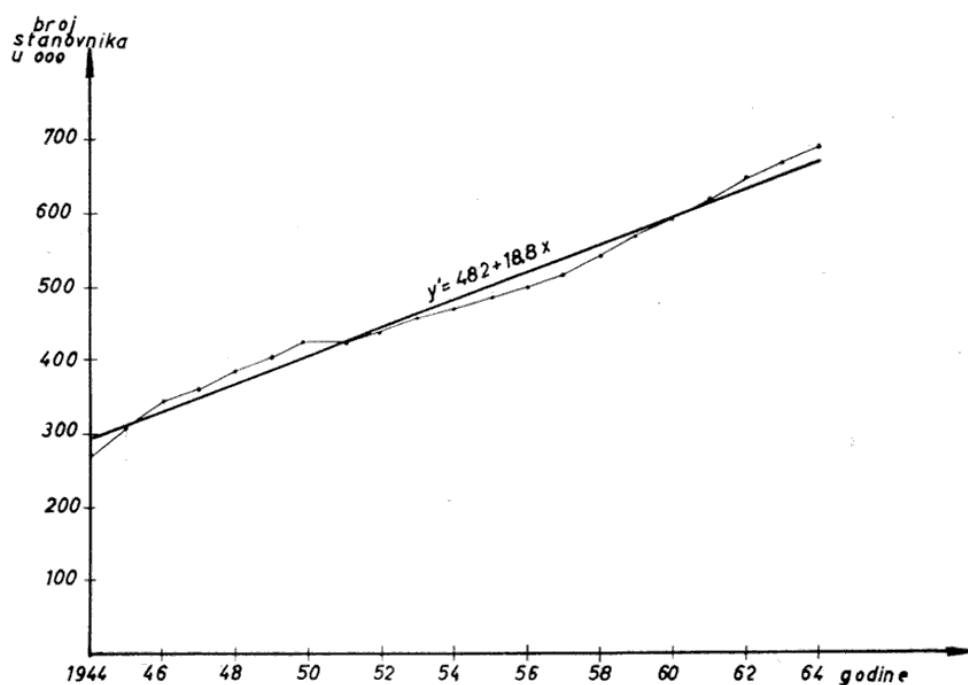
	Бр. станов. крајем г. (у 000)	Живо- рођени	Умрли	Склопљени бракови	Природни прираштај	Механички прираштај
1944.	270
1945.	313	3.308	3.392	6.910	— 84	43.084
1946.	342	5.059	3.111	6.543	1.948	27.052
1947.	366	7.791	3.366	6.946	4.425	19.575
1948.	385	8.030	3.758	6.777	4.272	14.728
1949.	405	9.980	3.763	7.062	6.217	13.783
1950.	426	11.370	4.348	8.816	7.022	13.978
1951.	428	10.301	3.756	7.113	6.545	4.545
1952.	440	9.518	3.367	6.555	6.151	5.849
1953.	457	9.575	2.931	6.331	6.644	10.856
1954.	471	8.984	3.003	6.282	5.981	7.519
1955.	484	8.788	3.094	6.523	5.694	6.983
1956.	498	8.184	3.330	6.154	4.854	9.253

	Бр. станов. крајем г. (у 000)	Живо- рођени	Умрли	Склопљени бракови	Природни прираштај	Механички прираштај
1957.	517	7.407	3.419	6.101	3.988	15.012
1958.	542	7.179	3.170	5.953	4.009	20.991
1959.	567	7.350	3.380	6.193	3.970	21.030
1960.	592	7.620	3.600	6.457	4.020	20.980
1961.	619	8.171	3.520	6.733	4.651	22.349
1962.	641	8.603	3.881	6.895	4.722	17.278
1963.	666	8.829	3.840	6.895	4.989	20.011
1964.	691	8.831	3.911	7.029	4.920	19.949

На основу података табеле 1, општа развојна тенденција популације Београда у послератном периоду може се изразити праволинијским трендом:

$$y = 482.000 + 18.800 x,$$

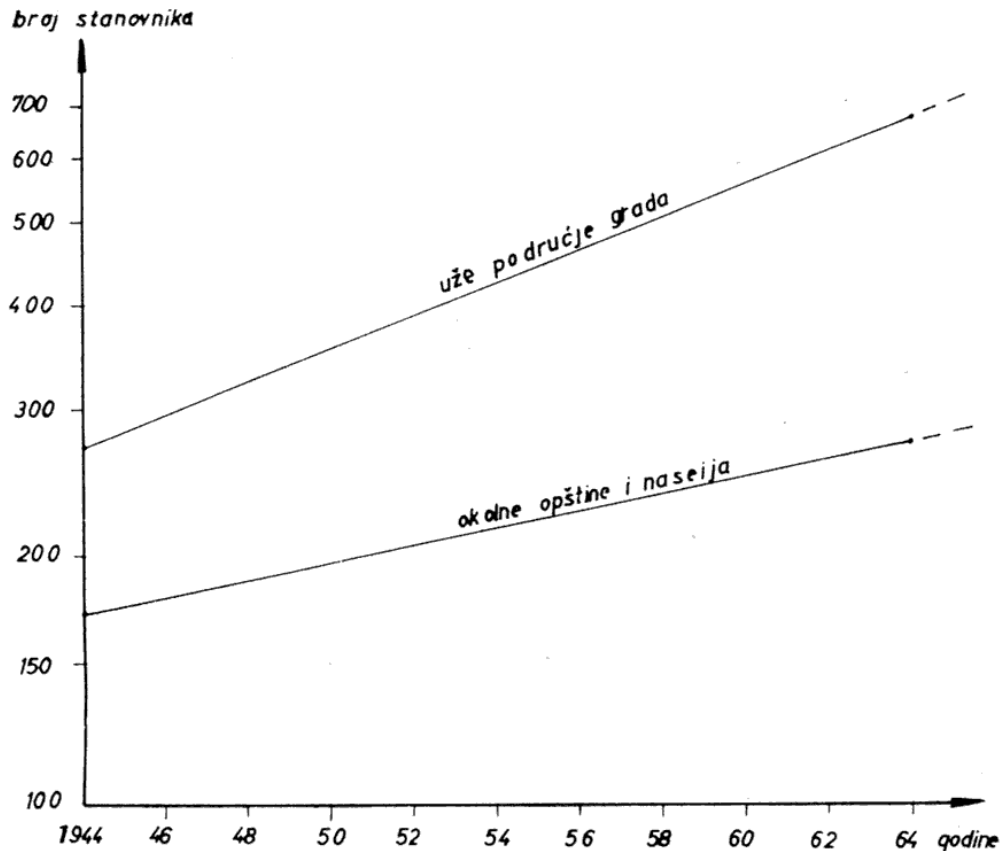
чији графички приказ има облик као на слици 1.

Слика 1. Развој становништва Београда 1944. до 1964. године.

Одступања од линије тренда показују да се релативно велики раст, који карактерише популацију Београда у послератном периоду, испољно нарочито од краја 1944. до 1950. године и после 1957. године, док је у периоду 1951. до 1957. године био нешто спорији.

Становништво околних општина и насеља, које заједно са ужим чине шире градско подручје, показује спорију тенденцију развоја, што се види из дијаграма на слици 2.

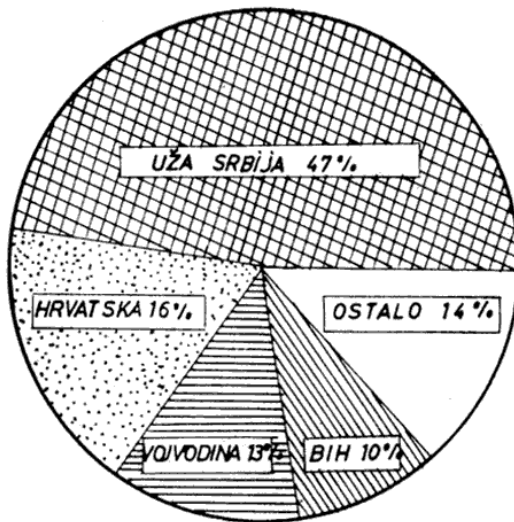

Слика 2. Полулогаритамски дијаграм развоја становништва Београда и околине (шире градско подручје) од 1944. до 1964. године.

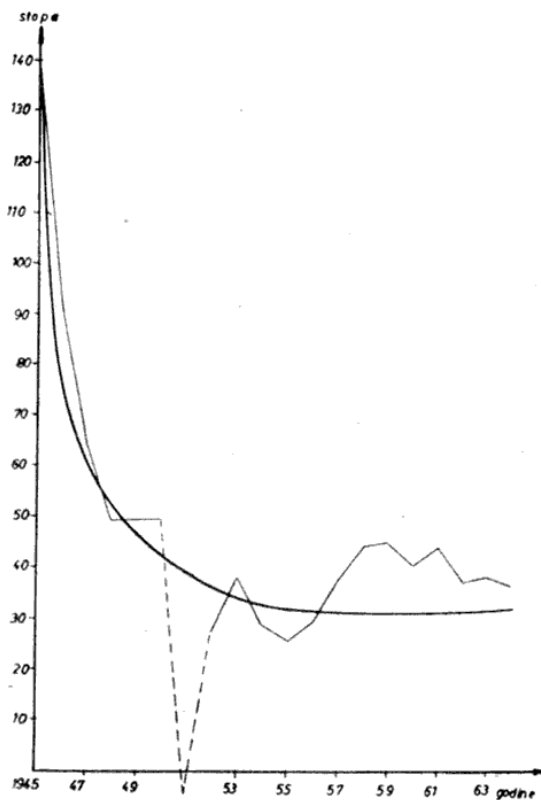
Растућа развојна тенденција београдског становништва не проистиче само из његовог природног прираштаја, чија општа стопа од 1951. године показује чак знатан пад, него много више из механичког прираштаја — вишка досељених над исељеним лицима.

Главни град државе, универзитетски центар са бројним културно-просветним и научно-истраживачким институцијама, бројним индустријским предузећима и веома развијеном трговином, на раскршћу важних саобраћајница, Београд је привлачио велики број становника из свих крајева Југославије, па и из других земаља. Београдска статистика бележила је из године у годину час јачи, час слабији прилив досељеника. Њихово бројно стање и састав видно су мењали демографску слику послератног Београда, пре свега у правцу убрзаног повећања укупног броја становништва, јер је интензивна имиграција током целог послератног периода, сем 1951. године, по своме обиму била изнад обима емиграције. Становништво које се досељавало и још увек се досељава представља зато најважнију компоненту развоја популације Београда. Током последњих двадесет година настанило се и остало у Београду око 330.000 досељених лица, што значи да је крајем 1964. године од укупно 691.000 становника око 48% сачињавало становништво досељено у послератном периоду. Највећи

број досељеника је са територије ужег подручја Србије (око 47%), а затим Хрватске (око 16%) и Војводине (око 13%), што показује слика 3

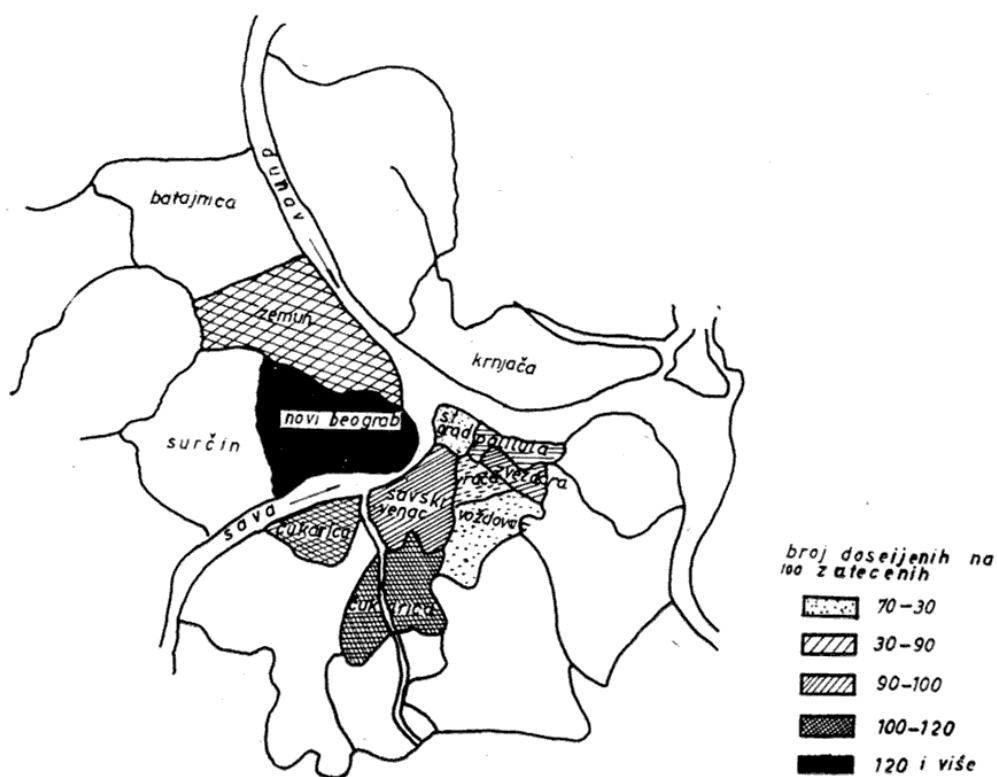
Слика 3. Структура лица досељених у Београд 1945. до 1961. године, по месту рођења.

Слика 4. Општа стопа механичког прираштаја становништва Београда од 1944. до 1964. године.

Увећавање популације Београда досељеним лицима, чије притицање показује слика 4, није било равномерно током целог послератног периода. Стопа механичког прираштаја у првим годинама после ослобођења била је веома висока, све до 1950. године, управо у време када и укупан број становника показује видан раст. У периоду споријег раста становништва, од 1951. до 1957. године, стопа механичког прираштаја је испод послератног просека, а од 1957. године ова стопа је знатно већа, што је очигледно утицало и на бржи раст укупног броја становника.

Дејство имиграције на општи развој популације није било подједнако на целој градској територији, што се види из слике 5. Најјачи импулс испољио се у општини Нови Београд, где се на 100 затечених становника доселило у послератном периоду 190 нових лица, а затим у општинама Земун и Чукарица, где се на 100 рођених и настањених у Београду пре ослобођења доселило после ослобођења 110—120 становника.

Слика 5. Интензитет послератног досељавања у односу на затечено становништво у Београду.

Овакав распоред досељених лица, опредељен у највећој мери размештајем новоизграђених станова, довео је до различитог раста становништва по општинама и насељима града, као што показује табела 2.

Табела 2

Број становника у Београду по општинама
— према пописима од 1948, 1953, и 1961. г.² —

	Број становника		
	1948.	1953.	1961.
Чукарица	21.416	23.340	40.047
Нови Београд	9.195	11.339	33.347
Палилула	32.002	38.876	61.062
Савски венац	54.067	65.366	74.971
Стари град	67.675	81.311	96.517
Вождовац	36.785	44.120	62.093
Врачар	62.158	75.139	88.422
Земун	36.787	44.110	64.562
Звездара	50.021	60.390	77.325

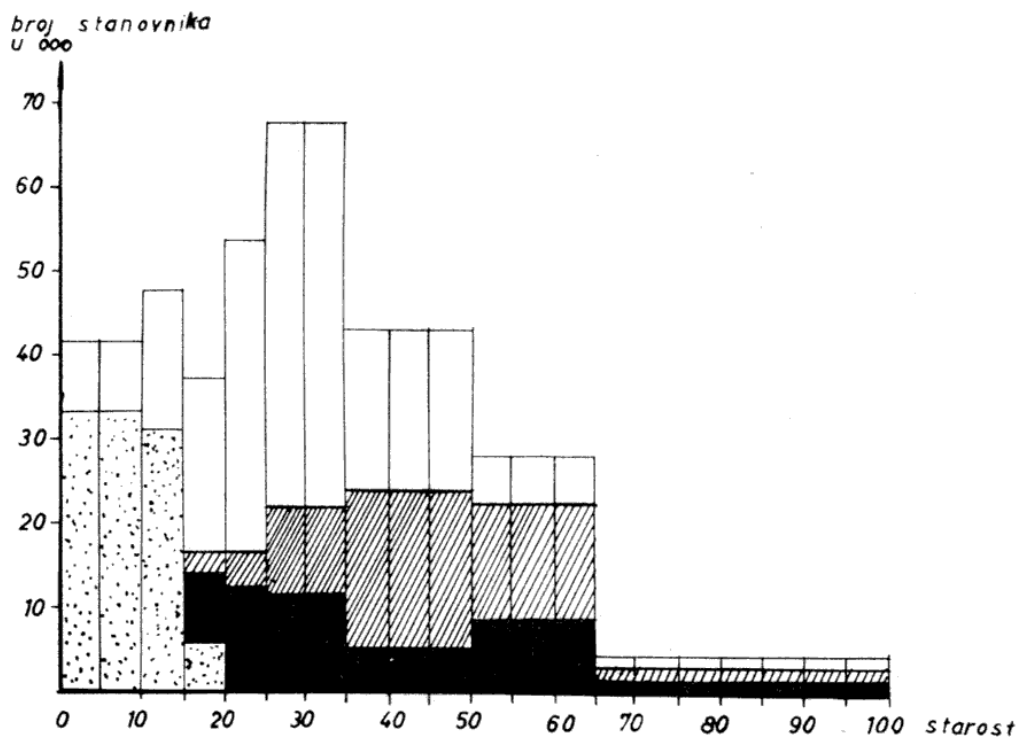
Највећи раст становништва запажа се у општини Нови Београд, где је имиграција била најјача и где је на 100 становника у 1948. години било 362 становника у 1961. години. Најмањи раст био је у општинама Савски венац (на 100 становника 1948. године — 139 у 1961. години) и Стари град (на 100 становника 1948. године — 141 становник 1961. године), где је и имиграција била најслабија.

ВИТАЛНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ БЕОГРАДСКОГ СТАНОВНИШТВА

Снажан прилив досељеника у послератном периоду утицао је, не само на бројно повећање београдског становништва и његово згушњавање на простору око ушћа Саве у Дунав, него још и више на његову виталност, национални састав, квалификациону структуру, степен активности и друге особине. Поред млађег и средовечног становништва, које обично карактерише имиграцију, у Београд се у знатном броју досељавало и сасвим младо становништво — до 16 година старости и становништво преко 50 година старости. У периоду пре 1950. године удео досељеног становништва млађег од 16 година кретао се у просеку око 30%, становништва старог 17 до 35 година око 50%, а преко 35 година око 20%. Досељевале су се читаве породице са децом и старијим члановима а не само радна снага. Последњих година тај се однос изменио у корист досељеника старих 17 до 35 година, чији удео у периоду од 1958. до 1961. године износи око 60%, а 1964. године скоро 70%.

Оваква старосна структура бројних досељеника вршила је снажан утицај на старосну структуру становништва Београда непосредним укључивањем досељеника и посредно преко природног прираштаја. Учешће становништва досељеног пре и после ослобођења и његов непосредан утицај на старосну структуру становништва Београда почетком 1961. године показује хистограм на слици 6.

² Статистички годишњак Београда, 1962. године, страна 145.

Слика 6. Старосна структура аутохтоног и досељеног становништва Београда, према периоду досељења, 31. марта 1961. године.³

Тамно осенчена поља хистограма представљају аутохтоно становништво — рођено у Београду пре ослобођења. То је становништво старије од 16 година, чији је удео почетком 1961. године износио само око 15% укупног становништва Београда. Становништво досељено пре 1945. године (за време рата и раније), које на хистограму представљају косо-осенчена поља имало је у исто време нешто већи удео — око 20%, и знатно је старије од претходне групе становништва. Неосенчена поља представљају послератне досељенике, чији удео износи око 45% укупног становништва. Приближно 15% становника, старих 0 до 16 година (поља осенчена тачкама), рођено је у Београду у послератном периоду од родитеља досељених или оних који су и сами рођени у Београду. Ова слика показује такође да само у структури најмлађих Београђана преовлађују они који су рођени у Београду. У осталим старосним групама, нарочито оних од 20 до 50 година — који сачињавају већину становништва — удео Београђана рођених у Београду мањи је, и то вишеструко мањи од досељеног становништва. Учешће послератних досељеника изразито је велико у групама становништва старог 20 до 35 година.

Утицај имиграције на природни прираштај београдског становништва није био тако снажан као на укупан раст популације, ни исти током целог послератног периода. Првих година после ослобођења, у време

³ На основу података Савезног завода за статистику

интензивне имиграције, општа стопа природног прираштаја била је прилично висока, све до 1950. године, када упоредо са снижавањем механичког прираштаја почиње да опада и стопа природног прираштаја, као што показује табела 3.

Табела 3.

Опште стопе развоја популације Београда, од 1945. до 1964. године⁴

	Живорођени	Умрли	Склопљени бракови	Природни прираштај	Механички прираштај
1945.	10,6	10,8	22,0	— 0,2	137,6
1946.	17,9	9,1	19,1	8,8	90,7
1947.	21,3	9,2	19,0	12,1	65,6
1948.	20,9	9,8	17,6	11,1	49,2
1949.	24,7	9,3	17,4	15,4	49,5
1950.	26,7	10,2	20,7	16,5	49,3
1951.	24,1	8,8	16,6	15,3	— 4,7
1952.	21,6	7,6	14,9	14,0	27,2
1953.	20,9	6,4	13,8	14,5	38,0
1954.	19,1	6,4	13,3	12,7	28,7
1955.	18,2	6,4	13,5	11,8	25,8
1956.	16,4	6,7	12,4	9,7	29,7
1957.	14,3	6,6	11,8	7,7	37,8
1958.	13,2	5,8	11,0	7,4	44,4
1959.	13,0	6,0	10,9	7,0	45,0
1960.	12,9	6,1	10,9	6,8	40,8
1961.	13,2	5,7	10,9	7,5	44,5
1962.	13,4	6,0	10,7	7,4	37,1
1963.	13,5	5,9	10,5	7,6	38,3
1964.	13,0	5,7	10,2	7,1	36,5

После знатног пада 1951. године, стопа механичког прираштаја већ након неколико година оживљава и од 1957. године налази се на прилично високом нивоу. Природни прираштај, међутим, и даље све више опада, упркос знатном снижавању опште стопе смртности, интензивној имиграцији и све већем учешћу фертилних годишта у досељеном и целокупном становништву Београда. Општа стопа природног прираштаја смањила се од 15,2‰, колико је у просеку износила од 1949. до 1953. године, на приближно 7,3‰ у периоду од 1959. до 1964. године.

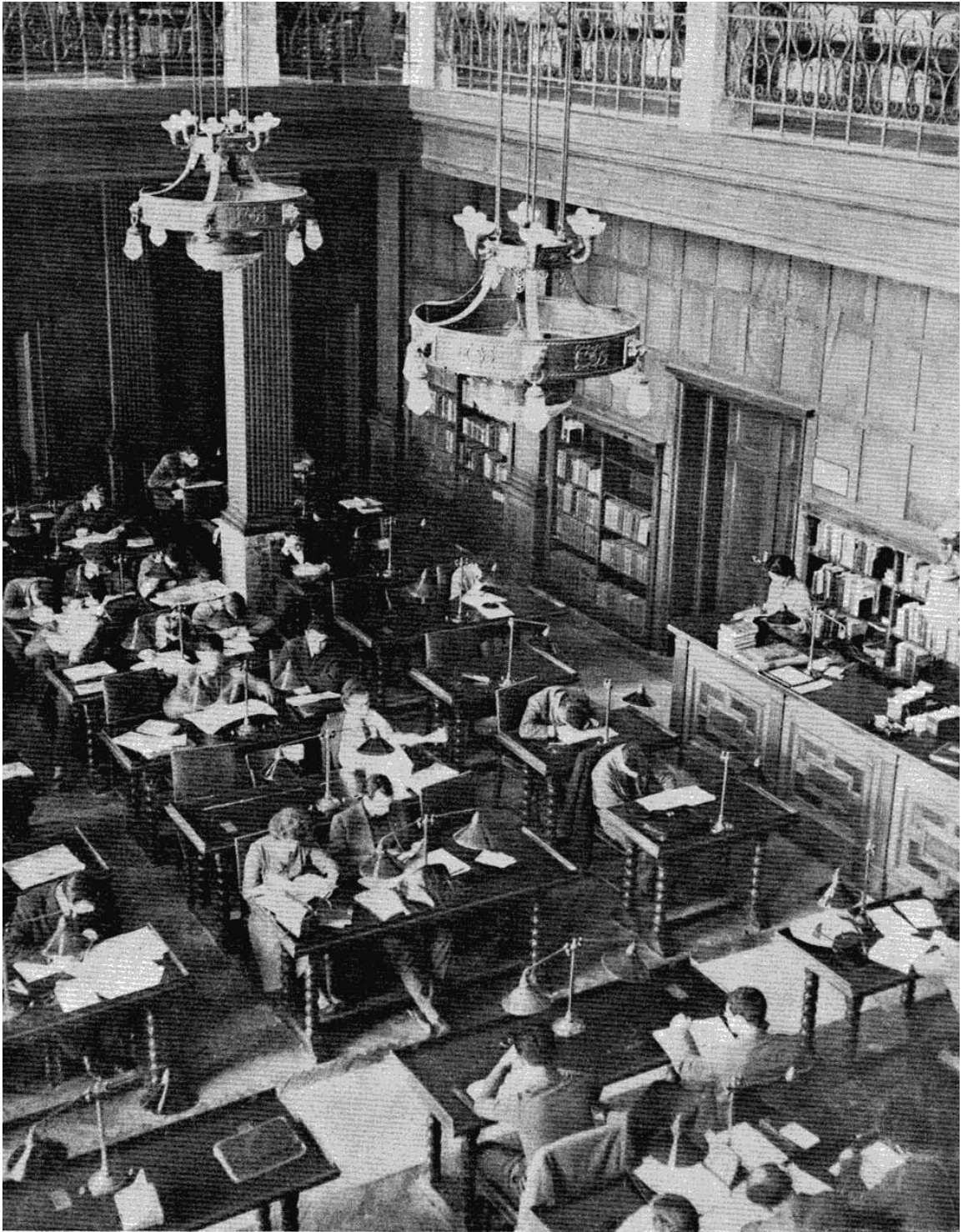
Из табеле 3. види се да упоредо са опадањем природног прираштаја опадају стопа нупцијалитета и стопа наталитета, које су у годинама непосредно после завршетка рата, нарочито у периоду од 1947. до 1951. године биле скоро два пута веће од данашњих. У Београду се у то време, као у већини градова Европе, испољавала популациона коњунктура („baby boom“), која се у већој или мањој мери запажа готово свуда после ратних застоја. Оживљавање стопе механичког прираштаја у периоду после 1951. године не показује скоро никакав утицај ни на развојни ток нупцијалитета, нити на развојни ток наталитета, чије опште стопе од 1950. године

⁴ Статистички годишњак Београда, 1964. године, страна 67.

ОД РАНОГ ПРОЛЕЋА, ПА ДО КАСНО УЈЕ-
СЕН, КАЛЕМЕГДАН НИКАД НИЈЕ ПРА-
ЗАН

DU DEBUT DU PRINTEMPS JUSQU'À
L'AUTOMNE, KALEMEGDAN N'EST JA
MAIS VIDE

ВЕБИНА ТРГОВИНА, НАРОЧИТО ПРЕ-
ХРАМБЕНОМ ПРОИЗВОДЊОМ, ОТВОРЕ-
НА ЈЕ ПРЕКО ЦЕЛОГ ДАНА.

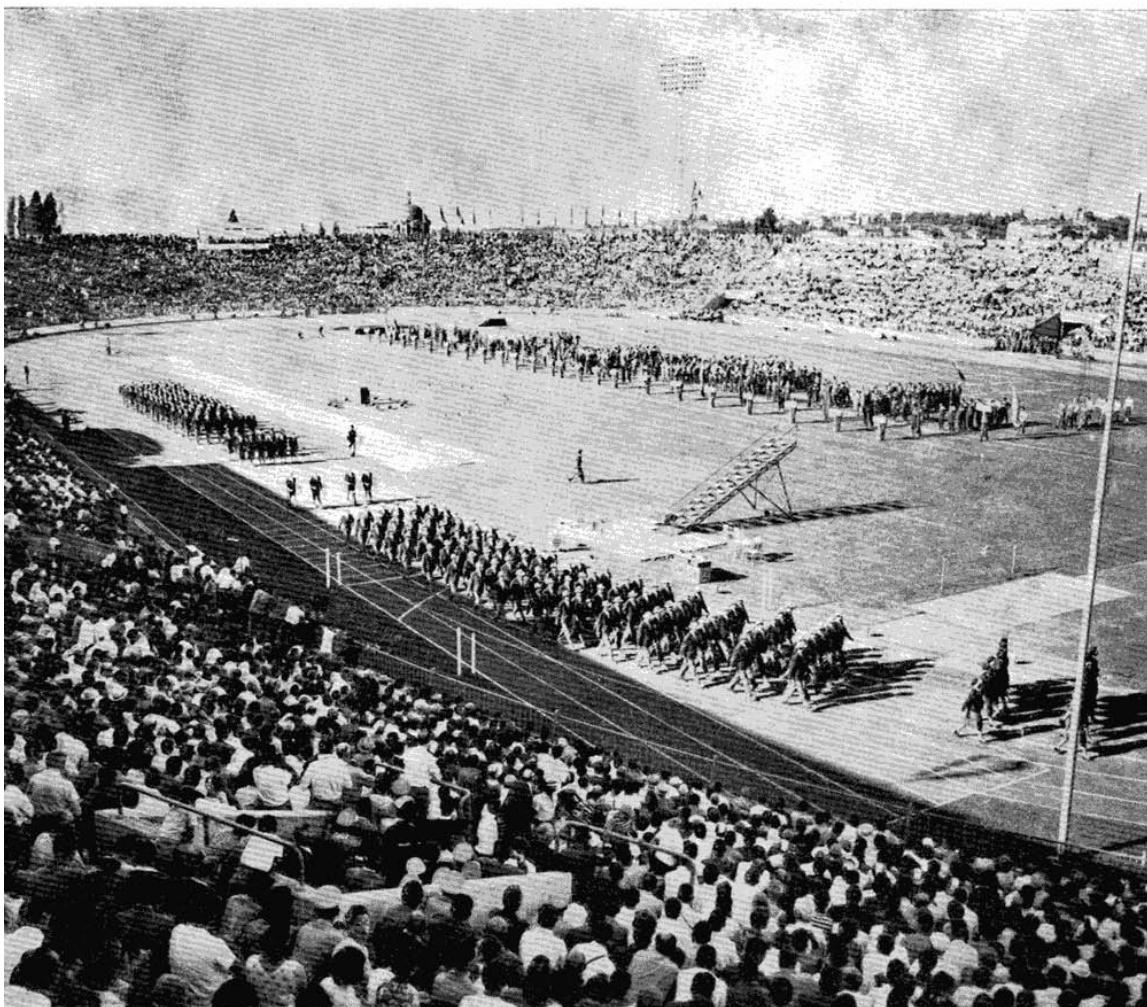
LA MAJORITÉ DE MAGASINS, SURTOUT
DES MAGASINS DE RAVITAILLEMENT
SONT OUVERTS TOUTE LA JOURNÉE.

У УНИВЕРЗИТЕТСКОЈ БИБЛИОТЕЦИ
„СВЕТОЗАР МАРКОВИЋ“.

DANS LA BIBLIOTHÈQUE UNIVERSITAIRE
„SVETOZAR MARKOVIC“.

СПОРТСКЕ ПРИРЕДБЕ ИМАЈУ УВЕК НАЈ-
ВЕЋИ БРОЈ ПОСЕТИЛАЦА.

LES SPÉCTACLES DE SPORTS ONT TOU-
JOURS UN GRAND PUBLIC.

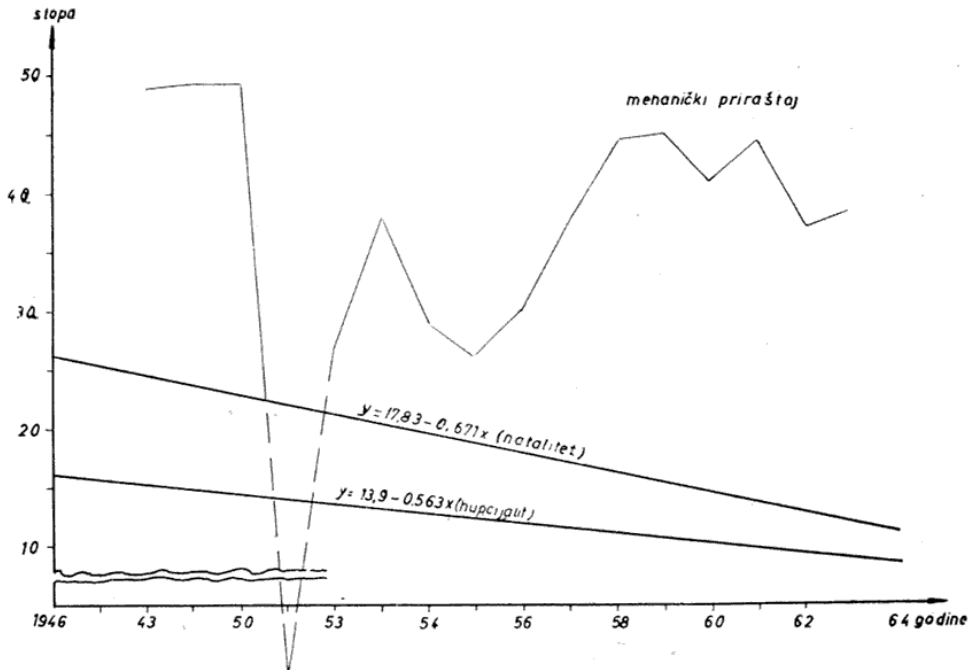
систематски опадају. Развојна тенденција нупцијалитета у послератном периоду може се изразити функцијом:

$$y = 13,9 - 0,568 x,$$

а развојна тенденција наталитета функцијом:

$$y = 17,83 - 0,671x$$

као на слици 7.

Слика 7. Опште стопе наталитета, нупцијалитета и механичког прираштаја становништва Београда од 1946. до 1964. године.

Почев од 1952. године стопа механичког прираштаја креће се, као што се из слике 7. види, у смеру супротном правцу кретања наталитета и нупцијалитета. Ако се има у виду да у периоду после 1950. године удео фертилног женског становништва није много опао (1953. године износио је 28% укупног становништва, а 1961. године 26,6%), опадање опште стопе наталитета и природног прираштаја може се објаснити снижавањем фертилитета становништва — ограничењем рабања, опадањем опште стопе нупцијалитета, као и изразито великим учешћем разведених бракова. Општа стопа фертилитета (број живорођене деце на 1.000 жена у фертилном периоду 15 до 49 године) опала је од 66,7 у 1948. години на 46,0 у 1961. години. Број разведених у односу на 100 склопљених бракова кретао се у Београду последњих десет година око 30, што Београд сврстава у ред оних европских градова, који имају највећи проценат разведених бракова, као што су: Берлин, Беч, Салцбург, Копенхаген, Бүдимпешта.

Опадајућа стопа наталитета са једне стране и висока, мада променљива стопа механичког прираштаја, као и специфичне стопе смртности са друге стране, одржавале су односе основних старосних група (0 до 19, 20 до 59, 60 и више) релативно стабилним, што се види из упоредног приказа старосних пирамида београдског становништва 1948, 1953. и 1961. године, на слици 8.⁵

Процес лаганог старења ипак се примећује. Удео становништва старијег од 60 година повећао се од 6,8% у 1948. години на 8,6% у 1961. години, док се удео младог становништва (0 до 19 година) смањило од 28,7% у 1948. години на 28,1% у 1961. години. То значи да становништво Београда почиње да стари и у основи и у врху пирамиде, а то указује на предстојеће убрзање процеса старења. Удео становништва старог 20 до 59 година, које највећим делом представља радно становништво, нешто се такође смањило, али још увек представља веома висок проценат — скоро две трећине укупног становништва. Симптоми старења запајају се и у оквиру ове старосне категорије, Повећава се удео становништва старог 50 до 59 година, чија је физичка снага и ментална виталност услед физиолошког старења у опадању и које је због тога на извесним радним местима мање продуктивно и теже се прилагођава новим условима и новим методима рада.

Померања у старосној структури већа су код мушког него код женског становништва. Мада иначе нешто млађе, мушко становништво показује бржи темпо даљег старења него женско становништво. Ипак, становништво Београда може се још увек сматрати „младим становништвом“, које се налази у почетној фази „сазревања“, са прилично уравнотеженом старосном структуром.

Полазећи од структуралних промена у старосној композицији и природном расту могу се пратити варијације виталности становништва Београда у послератном периоду. Однос производа опште стопе фертилитета и удела становништва старог 20 до 40 година у укупном становништву према производу опште стопе морталитета и индекса старења становништва (однос становништва старијег од 60 и млађег од 20 година) означава се као коефицијент виталности популације, који показује утолико већу виталност уколико је његова вредност већа.⁶ Виталност становништва Београда мерена на овај начин смањила се од 12,8 у 1948. години и 16,8 у 1953. години на 10,8 у 1961. години. За уже подручје Србије коефицијент виталности становништва био је 1961. године 9,1, за Војводину 6,6, док је у Косову и Метохији износио 31,1.⁷

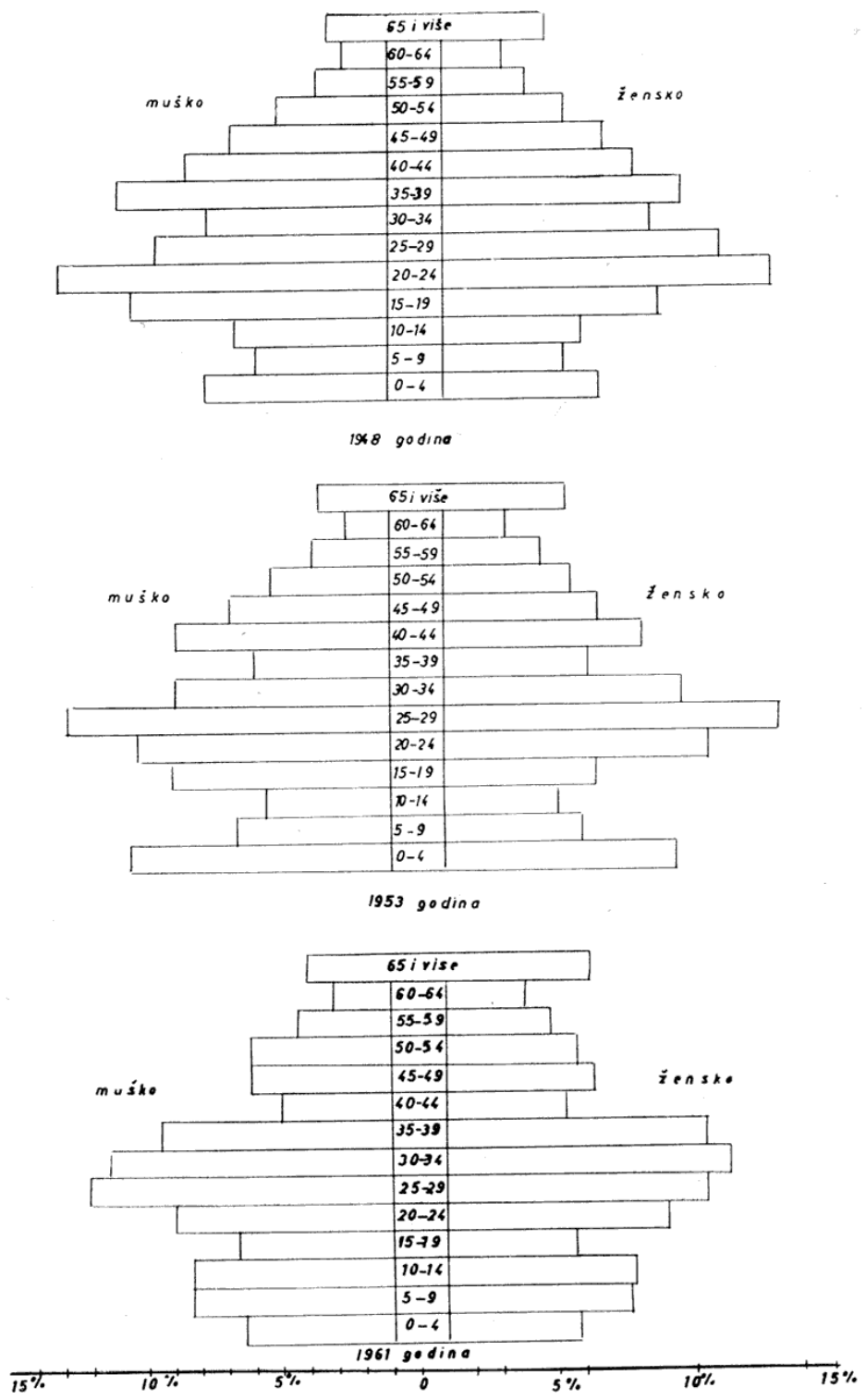
Најјачи утицај на промене виталности београдског становништва имала је општа стопа фертилитета, која се 1961. године знатно смањила у односу на претходне пописне године, што је углавном и проузроковало снижење коефицијента виталности, који би био још мањи да се стопе смртности, нарочито млађег становништва нису такође смањивале.

Полна структура становништва Београда показује већу стабилност од старосне структуре. Удео женског становништва износио је током целог послератног периода око 51%, при чему је највећи удео женског

⁵ Статистички годишњак Београда, 1962. године, страна 82.

⁶ Germaine Veyret — Verner „Population — mouvements, structures, repartition“, Paris 1959.

⁷ Становништво Југославије и социјалистичких република 1921—1961, Савезни завод за статистику, 1964.

Слика 8. Старосне пирамиде становништва Београда према попису 1948, 1953. и 1961. године

становништва у општинама Стари Град, Палилула и Звездара, а најмањи у општини Нови Београд.

НАЦИОНАЛНИ САСТАВ СТАНОВНИШТВА БЕОГРАДА

Интензивна имиграција из свих крајева Југославије, па и из других земаља, дала је београдској популацији обележје хетерогене народности. Поред нешто више од 80% Срба, у Београду живи око 20% становника других народности, међу којима највише Хрвата, Црногораца, Словенаца и Македонаца, који сви заједно чине више од 10% укупног становништва Београда, док осталих 10% отпада на све остале народности.

Карактеристично је да од укупног броја Словенаца, настањених на ужем подручју Србије, око 70% живи у Београду, највише у општинама Савски венац, Врачар и Стари Град. У овим општинама настањен је и највећи број Црногораца, скоро 50% свих Црногораца који живе у Београду. Највећи број Хрвата је у општини Земун, где они сачињавају око 13% укупног становништва. Од осталих народности највеће је учешће Македонаца и Шиптара. Знатно је учешће Мађара, неопредељених Југословена и Бугара.

Најхомогенији национални састав имају делови града у општинама Чукарица и Вождовац. Најразноврснији састав је у општинама Земун и Нови Београд. Према пописним резултатима од 1961. године у општини Нови Београд било је око 70% Срба, 7,4% Хрвата, 3,3% Црногораца, 2,6% Шиптара, 2% Македонаца и око 6,7% осталих народности.

Током последњих десет година удео Срба у укупном становништву Београда се повећава, док учешће хрватског и нарочито словеначког живља показује доста наглашену тенденцију опадања. Удео Хрвата смањено се 1961. године у односу на 1953. годину за око 20%, а удео Словенаца за око 30%. Удео осталих народности не показује веће промене.

РАДНИ КОНТИНГЕНТ СТАНОВНИШТВА

Захваљујући јакој имиграцији и повољној старосној структури имигрантског становништва, удео становништва у радном периоду живота одржавао се у Београду, у послератном периоду, на изузетно високом нивоу, мада показује извесну тенденцију опадања. Према пописним резултатима „радни контингент“ београдског становништва, који сачињавају становници стари 15—64 година, износио је 1948. године 77%, 1953. године 74% а 1961. године 72,7% укупног становништва, што је знатно изнад просека ужем подручја Србије, где се овај удео кретао око 65%.

Високо учешће становништва у радном периоду живота пратиле су и високе стопе активности београдског становништва упркос великом уделу средњошколске и студентске омладине у млађим старосним групама овог контингента. Општа стопа активности (однос активног према укупном становништву) повећала се 1961. године у односу на 1953. од 43,8% на 48,8%. Томе је највише допринело повећање активности женског становништва, чија се стопа активности повећала од 26,2% у 1953. години на 35% у 1961. години, док је стопа активности мушког становништва остала скоро иста — око 63%.

Ако се процентуалном учешћу активног у укупном становништву, које је 1961. године износило 48,8% дода још 8% становника са личним приходима (становништво које није активно, али живи самостално од пензије, стипендије, инвалидске пензије и слично), онда се проценат издр-

жаваног становништва смањује на око 43%. То значи да на сваког запосленог Београђанина не долази у просеку ни по једно неактивно лице које треба издржавати, што свакако не представља велики терет за активни део становништва.

Структура овако бројног активног становништва, међутим, по степењу образованости веома је неповољна. Од укупног броја запослених радника и службеника почетком 1961. године, 40% било је такорећи без школске спреме — са нижом школом, помоћни службеници и неквалификовани или приучени радници, 38,5% службеника са средњом школом и квалификованих радника, а само 21,5% висококвалификованих радника и службеника са вишом и високом школском спремом. Састав запослених жена још је неповољнији — 58% је са нижом школом, приучено или без икаквих квалификација а само 11,6% висококвалификованих радница и службеница са вишом или високом школском спремом. Ова слика постаје јаснија кад се има у виду да у Београду живи око 5.000 неписмених мушкараца и око 17.000 неписмених жена (највећим делом млађих и средовечних становника), што значи око 22.000 неписмених, а то је више него укупан број становника Светозарева, Титовог Ужица или Зајечара, на пример. Читав град неписмених смештен је у Београду. Разлог овоме треба свакако тражити у структури имигрантског становништва, у чијем саставу преовлађује сеоско становништво. Удео овог у досељеном становништву износио је у послератном периоду више од 50%, што се последњих година још и повећава. Тако је 1961. године удео становништва које долази са села износио око 59%. Ако се има у виду да и међу становништвом које се досељава из градских и мешовитих агломерација има пољопривредног становништва, које је по својим карактеристикама ближе сеоском становништву, онда је удео досељеног сеоског становништва још и већи. Рачунајући и становништво које се настанило у Београду после пописне 1961. године, може се сматрати да се популација Београда само у послератном периоду увећала за око 250.000 сеоских становника или да је сваки трећи стални становник Београда дошао са села у послератном периоду.

Оваква структура досељеног становништва у великој мери успорава процес урбанизације становништва Београда. Може се чак рећи означава у извесном смислу процес супротан урбанизацији. Међу досељеним становништвом велики је удео неписмених и са нижом школском спремом. Тако је 1964. године међу досељеним становништвом старијим од десет година било око 7% са незавршеном основном школом, око 40% са незавршеном нижом школом, око 35% са завршеном нижом школом, а само 11% са средњом и око 6% са вишом и високом школом.⁸

Бројно досељено становништво, градско и сеоско, са високом и непотпуном школском спремом или без школске спреме, квалификовано као и без квалификација, укључивало се у све делатности привредне активности послератног Београда, пре свега у индустрију и грађевинарство, али и у друге делатности терцијалног сектора. Развој привреде, трговине, културно-просветне и научне делатности, интензивна изградња града, са једне, и обиље радне снаге, са друге стране, проузроковали су не само висок степен запослености београдског становништва, него су утицали и на његов распоред по делатностима и модификовали тај распоред током послератног периода.

Највећи проценат запослених апсорбују индустрија и грађевинарство. У првим послератним годинама удео индустријских и грађевинских радника и службеника у укупном броју запослених лица варирао је око 25%. Са повећањем инвестиција у индустрији и грађевинарству повећавао

⁸ На основу података Одсека регистра становништва Београда за 1964. годину.

се и број запослених у овим делатностима, а такође и њихов удео у структури запослених, и то нарочито последњих десет година. Почетком 1963. године удео запослених у индустрији и грађевинарству достигао је износ од преко 40%. Упоредан приказ развоја индустријске производње и броја запослених у индустрији од 1954. до 1963. године показује табела 4.

Табела 4.

Индекси индустријске производње и запосленог особља у индустрији од 1954. до 1961. године.⁹
— Уже подручје Београда —

	Индекс укупне индустријске производње	Индекс запосленог особља у индустрији
1954.	100	100
1955.	107	118
1956.	114	126
1957.	140	144
1958.	164	165
1959.	203	204
1960.	244	215
1961.	238	219
1962.	250	240
1963.	280	234

У првој половини овог периода запосленост је расла готово паралелно са порастом производње, па чак и брже, што значи да се продуктивност рада није повећавала, а што је и разумљиво с обзиром на велики привлачив радне снаге са села. Број запослених се само за пет година, од 1954. до 1959. године удвостручио. Од 1959. године обим производње расте брже од запослености. Према подацима Статистичког завода Београда, најбржи пораст показује електроиндустрија, чији се обим производње у овом периоду повећао за око четири пута и метална индустрија, која запошљава скоро трећину свих индустријских радника и службеника у Београду.¹⁰

Број запослених у грађевинарству повећао се у овом периоду за око четири пута, а њихов удео у укупном броју запослених од 4,5% у 1953. години на 13,1% у 1963. години. Остале промене у структури запосленог становништва по делатностима, настале од 1953. до 1963. године, показује табела 5.

Табела 5.

Структура запосленог становништва у Београду по делатностима, 1953. и 1963. године¹¹

	31. март 1953.		31. март 1963.	
	Бр. запосл.	%	Бр. запосл.	%
Укупно	178.624	100	271.789	100
Индустрија и рударство	40.321	22,5	78.230	28,8
Пољопривреда и шумарство	3.347	1,8	2.802	1,0
Грађевинарство	8.104	4,5	35.585	13,1
Саобраћај	13.553	7,5	23.570	8,7
Трговина и угоститељство	25.547	14,2	40.997	15,1
Занатство	28.450	15,9	22.983	8,4
Комунална	4.005	2,2	5.218	1,9
Културна и социјална	27.506	15,4	37.609	13,9
Друштвени и државни органи и службе	28.731	16,0	24.795	9,1

Подаци табеле 5. показују да је запосленост у занатству претрпела видне промене. У овој делатности примећује се опадање броја запослених, и то не само релативно него и апсолутно. Од око 28.500 запослених у занатству 1953. године, овај број је 1963. године опао на око 23.000, што је очигледно последица опадања занатства и то нарочито приватног занатства. Број приватних занатских радника смањено се у овом периоду у свим гранама како производног тако и услужног занатства, са изузетком личних услуга. Број занатских ученика у приватном сектору занатства такође нагло опада. Од око 2.300 приватних занатских ученика у 1954. години, овај број је 1959. године опао на око 1.000. У друштвеном сектору занатства, број ученика се смањено од 1.200 у 1954. години на 1.100 у 1959. години.¹² То значи да се београдско становништво све мање оријентише на занатску делатност, што у сваком случају заслужује пажњу.

Развој привредног система и промене у правцу децентрализације и дебиروقратизације утицали су у овом периоду на знатно смањење удела запослених у друштвеним и државним органима и службама, који је од 16% у 1953. години опао у 1963. години на 9,1%. Шездесетих година примећује се и померање радне снаге из установа у привреду. Крајем 1961. године у установама је било запослено око 25% службеника и радника, а већ крајем 1963. године овај се проценат смањено на око 22.

Значајну улогу у запослености београдског становништва имали су током послератног периода трговина и угоститељство, што је и разумљиво, јер су трговина на велико и бројна увозно-извозна предузећа, како републичког тако и савезног значаја концентрисани у Београду. Карактеристичан је уопште за структуру запосленог становништва у Београду велики удео запослених у терцијалним делатностима, нарочито за женску радну снагу. Од укупног броја запослених жена било је почетком 1963. године око 30% у индустрији, око 20% у трговини и угоститељству, око 40% у комуналним, културним, социјалним, друштвеним и државним органима и службама, а само 10% у осталим делатностима.

По међународној класификацији градова с обзиром на структуру запосленог становништва, Београд заједно са Љубљаном, Сарајевом и Скопјем долази у групу такозваних „услужних градова” (Service Towns). То су градови у којима је најмање трећина запосленог становништва у администрацији, народној одбрани, културно-просветним организацијама и установама, медицинској и другим здравственим службама, слободним професијама, угоститељству, услужном занатству, социјалним, правним и другим сличним службама. Поред већег броја енглеских градова у ову групу спадају од европских градова: Бон, Хајделберг, Мадрид, Гранада, Тулон, Лисабон, Берн и још неки.¹³

Велики прилив становништва а самим тим и радне снаге, отежава решење стамбеног питања у Београду, а последњих година поставља се у све оштријој форми и проблем запошљавања становништва.

Упркос интензивној изградњи стамбеног простора, који се од 4.200.000 m² у 1946. години повећао 1954. године на око 4.800.000 m² а 1964. године на 6.900.000 m², стамбени фонд Београда је још увек мали према бројном стању становништва. По завршетку другог светског рата било је

⁹ Статистички годишњак Београда, 1964. године, стр. 170.

¹⁰ Статистички годишњаци Београда.

¹¹ Статистички годишњак Београда 1964. године, стр. 70.

¹² На основу пописних резултата од 30. септембра 1954. и 15. децембра 1959. године.

¹³ Statistique internationale des grandes villes, Volume B-2, 1960. година.

на једног становника око 12 m² стамбене површине, која се током прве декаде послератног периода још и смањила. Почетком 1954. године свела се на 10,4 m² по становнику и такав однос остао је све до данас.¹⁴ Стамбена ситуација Београда још је много тежа ако се узме у обзир и квалитет станова, односно велико учешће станова неподесних за становање. Скупчен стамбени простор утицао је добрим делом на успоравање раста броја домаћинстава у Београду, који у послератном периоду заостаје за развојем становништва, насупрот тенденцији испољеној у раздобљу између првог и другог светског рата. Тако је 1948. године на 100 домаћинстава било у просеку 275 становника, а 1961. године тај број се повећао на 283 становника. Ово повећање јавља се у свим општинама града, изузев општина Земун и Нови Београд, где је напротив дошло до извесног смањења у односу на 1948. годину.¹⁵

Повећање броја лица која траже запослење јавља се такође као одраз демографског притиска, посебно недовољно квалификоване радне снаге. Само последњих пет година број лица која траже запослење скоро се удвостручио. Од око 7.000 у 1958. години, тај број се у 1963. години повећао на око 12.000, од чега највећи део — приближно 60% отпада на женску радну снагу и то претежно неквалификовану.¹⁶

ПРИВРЕМЕНО ПРИСУТНО СТАНОВНИШТВО

Демографска слика Београда постаје потпунија и јаснија ако се, поред стално настањеног становништва, посматра и привремено присутно као и привремено одсутно становништво, укључујући и дневну миграцију. Дневни број становништва Београда постаје тада већи, јер се јавља знатан вишак дневне имиграције и привремено присутних лица у односу на дневну емиграцију и привремено одсутна лица.

Највећи део привремено присутних лица сачињавају баци и студенти, привремено настањени у Београду ради школовања, чије се бројно стање у 1964. години може оценити на око 25.000, а затим сезонски радници, чији просечан дневни број износи скоро 20.000. У вишак привремено присутних над привремено одсутним може се убројати још око 10.000 лица са личним приходима: деца, домаћице, болесници на лечењу, домаћи и страни туристи, као и лица на службеном путовању.

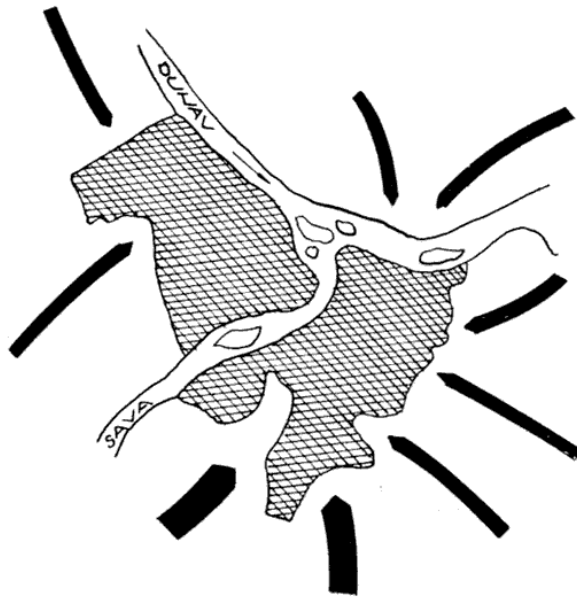
Разлика између дневне имиграције и емиграције достиже према постојећим подацима и проценама приближно око 40.000 становника, које сачињавају радници, службеници, баци и студенти, који долазе из ближе и даље околине Београда на посао или предавања, затим лица која се обраћају здравственим установама за прегледе и друге интервенције и најзад снабдевачи и купци београдских пијаца. Токове и приближан интензитет дневног повећавања београдске популације показује слика 9.

Кад се бројном стању сталног становништва Београда дода вишак привремено присутног над привремено одсутним становништвом и разлика између дневне имиграције и емиграције може се просечан дневни број београдске популације крајем 1964. и почетком 1965. године оценити на око 800.000.

¹⁴ Статистички годишњак Београда од 1960. до 1964. године.

¹⁵ Резултати пописа становништва 1948. и 1961. године.

¹⁶ Статистички годишњак Београда 1959. и 1964. године.

Слика 9. Повећавање становништва Београда дневном миграцијом.

Ако би развојна тенденција београдског становништва, која се испољила последњих десет година, остала непромењена, могао би се у Београду, крајем 1972. године, очекивати милионски дневни просек становништва, рачунајући поред стално настањеног и привремено присутно становништво (вишак над привремено одсутним), као и дневну имиграцију.

Radmila NJEGIC

LA POPULATION DE BELGRADE DEPUIS LA GUERRE

Le total de la population de la région urbaine de la ville de Belgrade a été en 1944 d'environ 270.000, chiffre qui est monté en 1964 à 700.000. Cet accroissement aussi important et rapide de la population n'est pas la suite de sa croissance naturelle, dont les taux généraux depuis 1951 manifestent même une baisse considérable, mais surtout d'une augmentation mécanique — du nombre d'immigrés dépassant largement le nombre d'émigrés. Au cours des derniers 20 ans environ 330.000 personnes sont venues habiter et vivre à Belgrade, ce qui veut dire qu'en 1964 il y a eu 48% d'immigrés.

Cette poussée puissante de nouveaux habitants à l'époque d'après guerre s'est reflétée non seulement sur le total de la population- mais aussi et surtout sur sa vitalité, sa structure nationale et professionnelle, sur son degré d'activité etc.

L'influence de l'immigration sur la croissance naturelle était plus importante les premières années après la guerre, et ensuite elle a diminué. On remarque surtout la baisse du taux général de mariages et parallèlement du taux général de natalité qui est dans les années soixante d'environ 13%.

Le taux de natalité en baisse, un grand taux d'accroissement mécanique et les changements des taux spécifiques de mortalité conservaient les rapports des groupes par âge en un équilibre relativement stable. Le processus du vieillissement lent est pourtant visible. La population de Belgrade vieillit aussi bien dans sa base que vers le sommet de la pyramide.

Une immigration intense venant de toutes les régions du pays a donné à la population de Belgrade un caractère national hétérogène. A côté d'environ 80% de Serbes à Belgrade vit 20% d'autres nationalités, surtout Croates, Monténégrins, Slovènes et Macédoniens.

Grâce à une forte immigration et à une structure d'âge favorable de la population immigrante, la part de la population active dans la vie de Belgrade se maintenait à l'époque d'après guerre à un niveau très élevé. Le „contingent travailleur” de la population de Belgrade était d'environ 75%. Cette part élevée de la population à l'âge actif de la vie e été accompagnée de taux élevés d'activité. Le taux général d'activité est monté en 1961, par rapport à 1953, de 43,8% à 48,8%.

Cependant, la structure de formation de cette population active si nombreuse, est très défavorable. Sur le total d'ouvriers et employés au début de 1961 40% n'avaient que la formation élémentaire. Ce tableau devient plus clair si on tient compte que Belgrade abrite 22.000 illétrés.

Le plus grand pourcentage de travailleurs est absorbé par l'industrie et par la construction. Le nombre de travailleurs dans l'industrie a augmenté en 1963 — par rapport à 1953 — de 2,5 fois. Dans le domaine de l'artisanat le nombre de travailleurs est en baisse visible, non seulement relative, mais absolue. C'est surtout le nombre d'apprentis qui baisse dans le secteur privé artisanal. L'augmentation du nombre de personnes crechant du travail apparaît aussi comme un reflet de la pression démographique, surtout de la main d'oeuvre insuffisamment qualifiée.

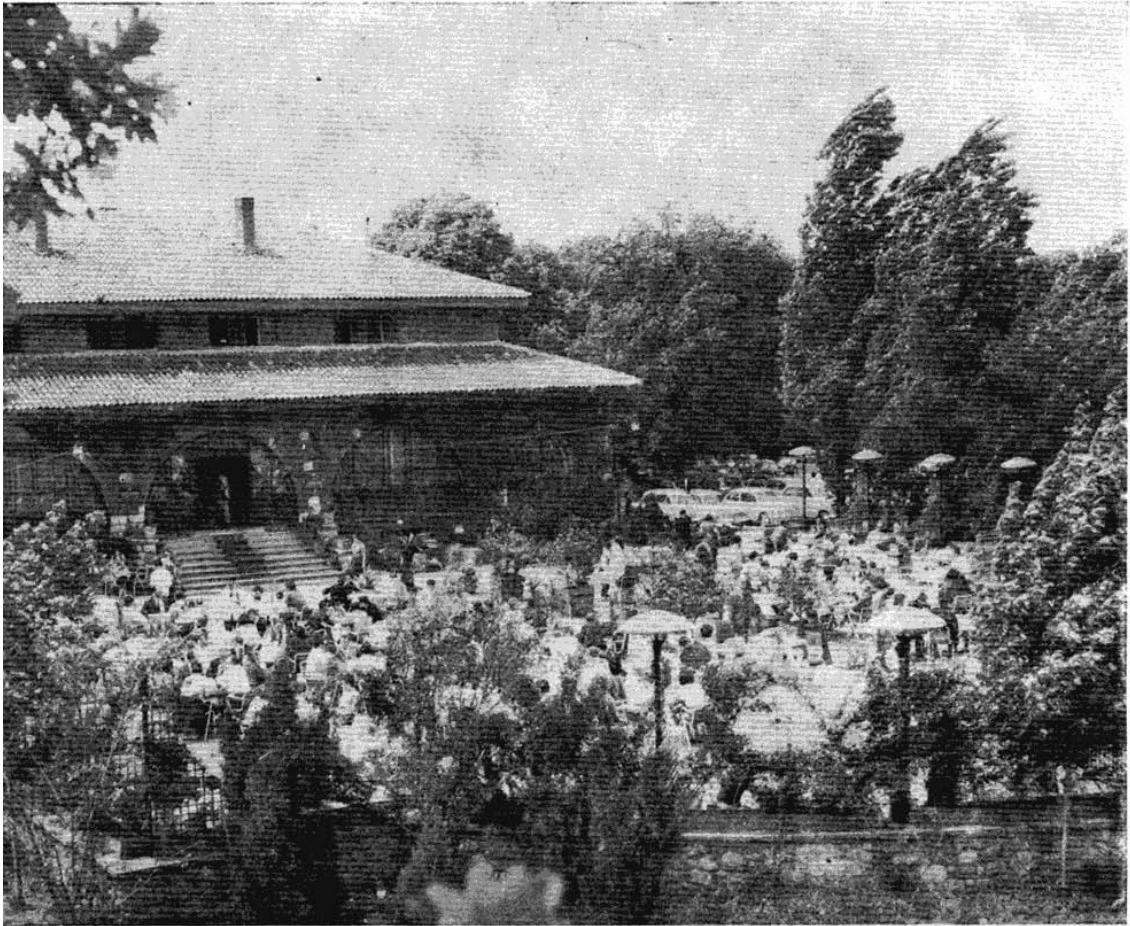
Belgrade a la caractéristique d'un grand nombre d'habitants résidant provisoirement, dont la majorité est constituée par des élèves, étudiants et ouvriers saisonniers. La migration quotidienne est aussi très forte. Quand on ajoute au chiffre d'habitants domiciliés à Belgrade le surplus d'habitants provisoires résultant de la différence entre leur nombre et le nombre d'habitants provisoirement absents, et la différence entre l'immigration et l'émigration quotidienne, on peut considérer que la moyenne journalière de la population belgradoise du début 1965 est de 800.000 habitants.

Si la tendance de développement de la population de Belgrade, manifestée au cours des derniers dix ans, restait inchangée, on pourrait s'attendre à avoir en 1972 une moyenne journalière d'un million, en considération du surplus de provisoirement présents sur les provisoirement absents comme de l'immigration quotidienne.

ЉУЉАШКЕ И КЛАЦКАЛИЦЕ У МНОГО-
БРОЈНИМ ВРТИБИМА И СКВЕРОВИМА
ГОТОВО ДА НИСУ ПРАЗНЕ ОД ЈУТРА
ДО МРАКА.

LES BALANÇOIRES ET LES PRÉAUX
DANS LES PETITS JARDINS ET LES
SQUARES SONT OCCUPÉS DU MATIN AU
SOIR.

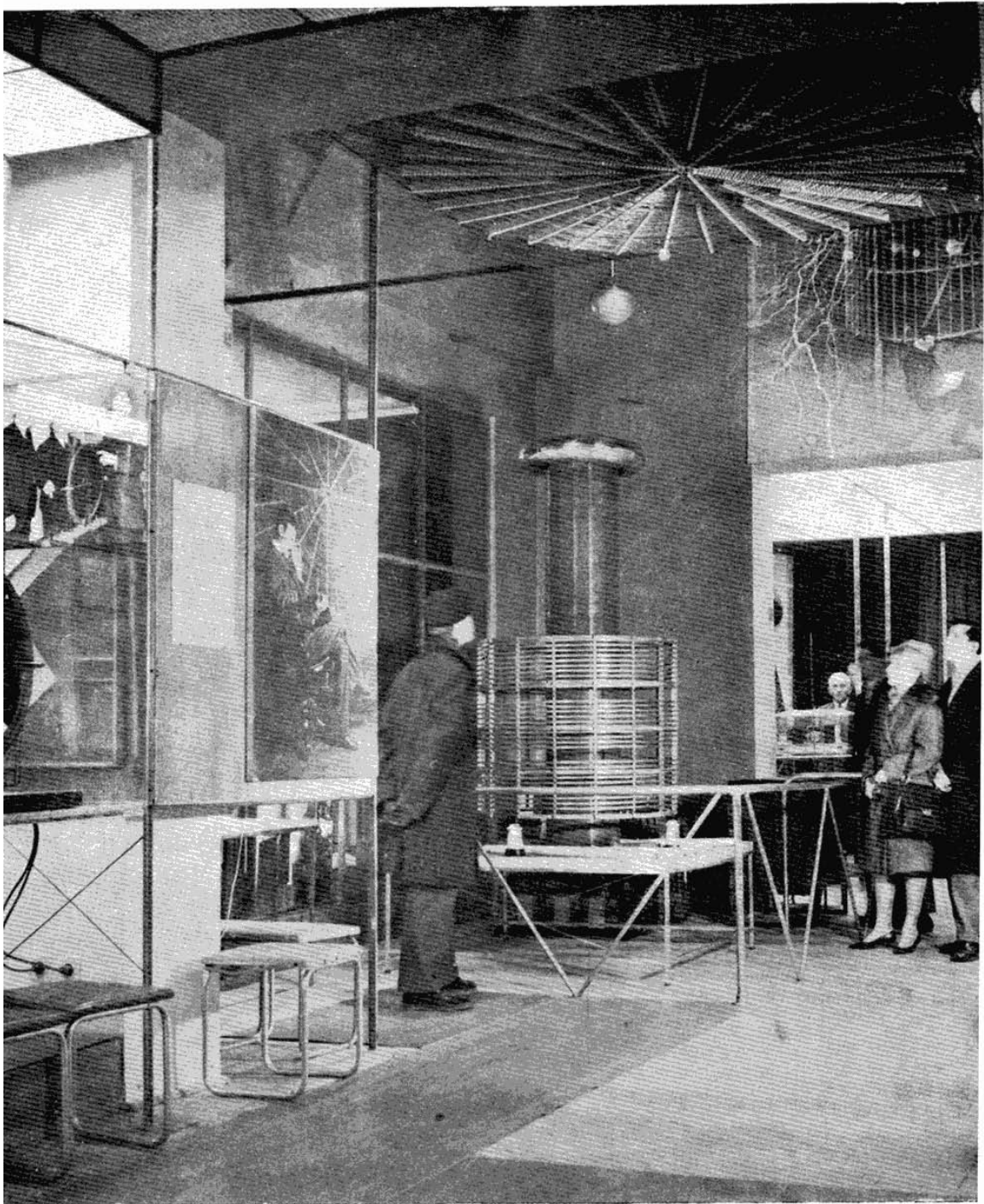

БЕОГРАБАНИ СЕ НАРОЧИТО ПРИЈАТНО
ОСЕБАЈУ У КАФАНСКИМ БАШТАМА.

LES BELGRADOIS SONT SURTOUT BIEN
SUR LES TERRASSES DES CAFÉS

У МУЗЕЈУ „НИКОЛА ТЕСЛА“
DANS LE MUSÉE „NIKOLA TESLA“

САД СУ УЛИЦЕ ПУСТЕ.

LES RUES SONT MAINTENANT DESERTES.